

Stigmata.

Tom Gouws. Kaapstad: Human & Rousseau, 2012. 83 pp. ISBN: 978-0-7981-5631-8.

Epub: 978-0-7981-5632-5.

DOI: <http://dx.doi.org/10.4314/tvl.v50i2.16>

Tom Gouws het gedebuteer met die digbundel *Diaspora* (1990), waarna *Troglodiet* (1995) en *Syspoor* (2002) die lig gesien het. Met dié publikasies het hy 'n opvallende posisie in die Afrikaanse poësie van die afgelope twee tot drie dekades verwerf. Dit blyk onder meer uit die ruim gebruik van verse uit sy eerste bundels in André P. Brink (samest.) se *Groot Verseboek* (2008) en die toekenning van die ATKV-prys vir uitnemende poësie vir sy vierde bundel, *Ligloop* (2010). In sy jongste bundel, *Stigmata* (2012), sit Gouws sy dikwels verwikkelde, barokstyl-poësie vol literêre verwysings en met 'n duidelik Christelik-religieuse en kontemporêre inslag voort.

Die titel *Stigmata* betrek die tradisie van die verbeelde verskyning van wondtekens soos dié van die gekruisigde Christus op die liggame van sekere heiliges en godvrugtige mense. In *Stigmata* geskied die verbeelde voorstellings in en deur middel van taal en word die digter se lewens- en wêreldbeskouing binne die kader van 'n diskoers rondom verskillende vorme van verwonding gevoer. In die twee programgedigte, "verbeelding" en "ars poetica", word klem gelê op die ontwykendheid van skryf en ná-skrif binne 'n literêre/geskrewe tradisie. In die eerste van dié gedigte klad stigmata "uit my droë hande, sy en voete [...] op geykte perkamente", terwyl die skryfproses volgens die tweede gedig deur middel van "die sluikhandel van woorde" geskied. In "glief", die laaste gedig in die bundel, word die oeroue neerslag van Woord en woord samevattend

versny tot die oerkoolstofspoor van klip en
been
ons word bedink en uitgekerf as mistieke
hiëroglief

uit ons hande spruit stigmata van God se
grein en geen
lapidêre woorde seergeliefd weer in die Rots
geglief

Om by hierdie beeld te kon uitkom, word daar in gedigte in drie afdelings deur menslike en dierlike lyding, die kruisdood van Christus, kuns en kunsvorme, die geweld van ons tyd en perspektiewe op die oorsprong van lewe en die evolusie (van die mens) geskou. Danksy die volgepakte gedigte kan talle van hierdie onderwerpe betrek, in die gedigte ingeskryf en in jukstaposisie (à la T. T. Cloete) geplaas word.

Reeds met die eerste deurblyk van die bundel val die sterk verliteratuurde inslag op. Die menige motto's is 'n opsigtelike procédé wat die gedigte aanvul, kommentarieer en ironiseer. Die bundel het as 't ware binne die konteks van 'n ruim belesenheid (en sekere belesenheid!) en gesprekke met literêre, nie-literêre en Bybelse tekste tot stand gekom. In die gedigte word bykans deurlopend verwys na en gesprek gevoer met ander tekste, sodat getuienis gelewer word van die digter se skatpligtigheid jeens die literêre tradisie waarin sy projek voltrek word. In die gedig "eenhoring" dra verbeelding, bronstudies en handleidings byvoorbeeld vir hom daartoe by om die eenhoring werklikheid te laat word.

Gouws se werkwysie is nie nuut nie, en hy sluit in 'n meerdere of mindere mate aan by die poësie van tydgenootlike Afrikaanse digters wat sedert die 1980's gepubliseer het. 'n Mens sou voorts kon meld dat Gouws dit minder ironiserend en "ontluisterend" doen as 'n digter soos Leon Strydom in sy vergelykbare bundel *LS* (1988). Gouws is dus 'n apologet vir die literêre tradisie waarin hy werk en vind dit selfs nodig om sy literatuuropvatting ter verdediging aan te wend vir die plagiaat van Melanie Grobler van twee gedigte van die Kanadese digter Anne Michaels in haar tweede bundel, *Die waterbreker* (2004). Dié plagiaat

het daartoe gelei dat Grobler se bundel deur die uitgewer onttrek is en sy die Eugène Marais-prys aan die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns teruggegee het.

Die aanduiding in die twee programgedigte dat die belangrikheid van die woord, verwoording en die literêre tradisie skering en inslag in Gouws se literatuuropvatting is, word in die daaropvolgende gedigte bevestig. Die eerste gedig in afdeling I, "marilyn monroe foto @home in asfaltgrou", is een van die soveelste in Afrikaans oor die ikoon Monroe aan wie mettertyd "die stigmata van taal" gaan sit. Gouws skryf nie net nog 'n gedig oor Monroe nie, maar probeer om sy voorgangers se pogings te oortref en/of om hulle selfs koud te sit. (By Gouws is ook bewustelik gedigte oor ander onderwerpe waaroor ander digters al gedigte geskryf het, byvoorbeeld "mahem", "swartpiek" en die marabou in "die kadawerkader".)

Monroe is maar één van 'n galery van ont-nugterdes, gewondes en vermoordes wat in hierdie bundel aan die beurt kom. Woorde oor ingrepe op die liggaam soos "stigmata", "wond(e)", "verwonding", "tatoeëring" en "geboortevlekkies en littekens" kom nie verniet voor nie. Die dood van bekendes soos Chris Louw (weens selfdood), Eugène Terre'Blanche (weens plaasmoord) en Inge Lotz (aan die hand van 'n onbekende moordenaar) word woordryk, ontluisterend en met vernuftige dramatiese progressie verhaal om die elegiese kwaliteit van die verse te versterk en die tragedie van die gebeurde tot spreke te bring.

Opvallend in die bundel is ook die gedigte waarin kwellend oor die bedreiging van lewe op aarde uitgespreek word. "Verweerskrif" handel oor sestig walvisse wat uitgespoel het en die daaropvolgende beskrywing van die "teisterende drome" wat die digter oor die dood en/of bedreiging van dierespesies ervaar. Afdeling II word aan voëls gewy en aan die ornitoloog Morné du Plessis opgedra, terwyl digters wat oor voëls geskryf het en die Hei-

lige Franciscus van Assisi (self 'n stigmatikus) op een of ander manier in die gedigte ter sprake kom. In "rooipootelsie" word verder oor 'n omgewingstema geskryf.

Gouws bied self in sy teks en oeuvre sleutels om sy gedigte te lees, maar hy veronderstel 'n sekere belesenheid by sy leser om die verwysings te kan snap. In die woordryke spel kom knap en esteties aangrypende gedigte tot stand wat die bundel 'n uitdagende en stimulerende leeservaring maak. Die doelbewuste "bont" samestelling van die bundel weer reeds vanaf afdeling I voorspelbaarheid af, waardeur die betekenis van gedigte op velerlei maniere verryk, gerelativeer en gedekonstrueer word. Deur kreatief, speels en afwisselend met geïkoneerde digvorme om te gaan, word die bundel waarin selde van hoofletters en leestekens gebruik gemaak word, 'n vernuftige literêre komposisie. Opvallend is ook die sterk klankaanwending, wat vernuftiger as in Gouws se vorige bundels is.

Hierdie bespreking is 'n voorlopige verkenning van 'n diepsinnige bundel in 'n groeiende oeuvre wat akademiese aandag verdien. Veral belangrik is die plasing van Gouws se gedigte binne 'n bepaalde lewens- en wêreldbeskouing, wat tot dusver nog nie behoorlik in die Afrikaanse kritiek aandag gekry het nie. Die klem behoort nie net te val op die wyse waarop Gouws literêre tegnieke in sy gedigte benut nie. Hy gee in *Stigmata* genoeg leidrade om op so 'n speurtog te gaan, wat tot verdere insig in die diepte en reikwydte van sy werk sal bydra. Die digter se liefde vir die woord en die letterkunde sal seer sekerlik uit so 'n omvattende studie blyk. Tans is die grootste gevaar vir Gouws se digkuns waarskynlik juis hierdie verliefdheid op die gevormde literatuur, wat die ontplooiing van sy idiolek aan bande lê.

Johann Lodewyk Marais

jlmara@yaho.com

Navorsingsgenoot: Universiteit van Pretoria